

Živko Bjelanović
Pedagoški fakultet, Split

NOVOŠTOKAVSKI MODELI TVORBE U ONOMASTIČKOM LEKSIKU SJEVERNE DALMACIJE

I. U v o d

1.1. Podjela govora hrvatskog ili srpskog jezika na štokavske i neštokavske, novoštokavske i nenovoštokavske, novije i arhaične, ikavske i ekavske itd. osniva se samo na fonološkim i morfološkim kriterijima. Jasno je npr. o kakvom se govoru radi spomene li se da se odlikuje četveroakcenatskim sistemom, ujednačenim oblicima deklinacije imenica u tri množinska padeža, novijim i najnovijim jotovanjem itd. No, nema tako jasne predodžbe kažemo li da se neki govorni entitet odlikuje takvom i takvom sufiksalsnom, prefiksalsnom, neafiksalsnom itd. tvorbom, takvom i takvom vrijednošću tvorbenih elemenata (čak i uz detaljan popis osnova i sufiksa), takvom i takvom vrstom ponašanja dijelova strukture u zavisnosti od ovog ili onog faktora npr. izraza, odnosno ovog ili onog faktora značenja.

Nema tako jasne predodžbe ni o tome koji se modeli tvorbe mogu smatrati samo novoštokavskima, i novoštokavskima i nenovoštokavskima, i štokavskima i neštokavskima, ne zaključimo li po fonološkom sastavu dijelova strukture, odnosno po dočetu sufiksalsnog segmenta o kakvom se fonološkom inventaru, odnosno o kakvom se tipu deklinacije zapravo radi. Usprkos ovome bit će moguće o nekim modelima, i to novoštokavskim modelima, sufiksalsne tvorbe onomastičkog leksika sjeverne Dalmacije govoriti s velikom pouzdanošću: prvo, zato što se radi o izvedenicama u kojih se neki element strukture izražito često javlja na novoštokavskim prostorima, drugo, zato što će analiza sufiksa, osnova, sekvencija na spoju morfema, značenja itd. u sufiksalsnim izvedenicama više biti na ovom mjestu traganje za osobinama govora sjeverne Dalmacije i traganje za vezom između jezičnih i nejezičnih struktura nego provjera valjano-

sti teorijskih postavki na primjerima specijalnog leksika i, treće, zato što će oblici onomastika tipa *Karīnjānac*, *Mānduša*, *Pr̄kljānka* i *Simèunōvci* biti spominjani u modelima tvorbe samo u formi u kojoj se sada javljaju u onomastičkoj komunikaciji i samo sa značenjem koje se pri spomenu ovih leksema u različitim kontekstima javlja u svijesti današnjeg govornika.

1.2. Područje s kojeg su uzeti primjeri za ovu analizu kopneni je dio sjeverne Dalmacije, i to zaleđe koje je zapadno od rijeke Krke podijeljeno među općinama Benkovac, Knin, Obrovac i Šibenik. I posljednja uvodna napomena: uz manji broj primjera iz jezične literature bit će spomenuti i mnogi onomastici drniškog srednjodalmatinskog prostora, da tako bude uvjerljivija valjanost modela tvorbe u prikazu jezičnih oblika jezično jedinstvenog pojasa nadomak moru.

II. Modeli tvorbe

2.1. Onomastici sjeverne Dalmacije, kojih će modeli tvorbe biti ovdje prikazani, pripadaju, prema našoj tradicionalnoj podjeli, izvedenicama na *-uša*, na *-anac*, na *-anka* i na *-ovci/-evci*, odnosno pripadaju strukturama sa značenjem:

a) m j e s t o (naselje, dio naselja, zemljište): *Bakljàjuša*, *Bjèljkuša*, *Piramatōvci* itd.,

b) s t a n o v n i k : *Benkovčānac*, *Laškovljānac*, *Orličānac*, odnosno *Bénkovčānka*, *Laškovljānka*, *Órličānka* itd.,

c) o s o b a : s imenom *Vàjkuša*, *Vèruša*, s prezimenom *Govòruša*, *Kātuša*, s nadimkom *Bačvàruša*, *Lugàruša*, *Ležajuša* itd.

Ovakva podjela, prvo, po formi sufiksalnog segmenta i, drugo, po značenju *mjesto*, *stanovnik*, *osoba*, ako je navođenje samo desig-nata uopće značenjska eksplikacija, ne može kao model otkriti pravu prirodu onomastičkog znaka. Jer, sufiks koliko god bio značajan element, nije jedini element izraza i malo što znači, ako uopće znači, izvan sintagmatskog odnosa s osnovom, izvan cjeline izvedeničke strukture. U prikazu modela tvorbi shvaćanje izraza izvedenog onomastika kao postave u kojoj su osnova i sufiks djelomično nezavisne cjeline unutar cjeline mora imati za posljedicu i drugačije shvaćanje značenja izvedenog onomastičkog (dakako i neonomastičkog) znaka. To značenje je uvijek rezultat značenja osnove i značenja

sufiksa. Tako leksemi *Poprèkuša* i *Slavùljkuša* ne pripadaju istom tvorbenom modelu, odnosno tvorbenom tipu mada su oba izvedena sufixsom *-uša* i mada oba imenuju mikrotoponimske lokalitete. Ono što ih odvaja jest značenje, a različita su značenja rezultat značenjski različitih osnova. U jednom je slučaju osnova prilog *poprijeko*, pa *Poprèkuša* znači "oranica koja je u odnosu na ostale poprijeko okrenuta", a u drugom je slučaju osnova *Slavùlj*, nadimak za obitelj *Ćakić*, pa *Slavùljkuša* znači "oranica koja pripada toj i toj obitelji". Zato će model tvorbe biti zadan i izrazom i značenjem. Izraz, pak, bit će i osnova i sufixs, a varijacije modela *skraćena osnova /-sf/*, *proširena osnova /+sf/*, odnosno suglasnička sekvencija na spoju morfema koja se u odnosu na osnovni model palatalizira ili ne palatalizira /pl, npl/. Tako je npr. samo zbog neskraćene, odnosno skraćene osnove jednom izraz *Mànduša* pomak u značenju antroponima *Mànda*, dakle konotacija tog i tog imena, O + UŠA, a drugi je put *Mànduša* žena iz roda s prezimenom *Màndić*, pa značenje možemo odrediti kao "pripadanje toj i toj skupini ljudi", O/-sf/ + UŠA.

Modeli tvorbe će, konačno, biti zadani još značenjem i to:

a) p r i p a d a n j e m (Pr), kad se u osnovnom dijelu izvedenice nalazi antroponim, a u sufixsalnom morfem *-uša*, odnosno morfem *-ovci/-evci* i kad se u rezultatu značenja ovih značenjskih segmenta nalazi semantički sadržaj "osoba koja pripada skupini ljudi takva i takva prezimena iz osnove", odnosno "osoba iz zajednice kojoj je starješina čovjek takva i takva imena ili nadimka",

b) p o r i j e k l o m (Po), kad izvedenica, u kojoj se ispred sufiksa *-anae*, sufiksa *-anka* ili sufiksa *-uša* nalazi toponim, znači "osoba iz tog i tog mjesta",

c) k o n o t i r a n j e m (Ko), kad se ime ispred sufiksa *-uša* samo meliorira, i

d) i m e n o v a n j e m (Im), kad se kao naknada za izgubljeno značenje iz primarne onomastičke upotrebe javlja samo identifikacija toponima (npr. *Bratiškōvci*, *Ivòšēvci*) ili ljudi (prezimana npr. *Kātuša*, *Govòruša*).

2.2. Tvorbenom tipu¹ kao osnovnom modelu pripadat će sve izvedenice istog značenja i istog sufiksa, samo će u odnosu na središnje tvorbe tvorbenog tipa varijacije biti ili vrijednosti *modela*, kad se osnova u odnosu na središnje tvorbe ili krati ili proširuje, ili vrijednosti *obrasca*, kad se suglasnička sekvencija na spoju morfema ponaša drugačije nego sekvencija glavnine izvedenica.

2.2.1. TVORBENI TIP O + (K)UŠA → Pr

Središnja tvorba: *Budimiruša, Gajičuša, Kambèruša, Pokrājčuša* (:Pokrajac), *Slavùljkuša* (mikrotoponimi),² *Bačvàruša, Barànuša, Blàškuša, Bòrkuša* (:Bórak), *Crvkuša* (:Crvak), *Cvjetànuša, Kovàčuša, Lugàruša, Markèluša, Milàkuša, Tičàruša, Traživùkuša, Vreèljuša* i *Žežèljuša* (antroponimi).

Model O/-sf/ + (K)UŠA: *Bjèljkuša* (:Bjèljci), *Čàruše* (Čarić), *Dòkuše* (:Dòkić), *Dùnduša, Đukuša, Đuruše, Gàdžuša, Jòluša, Smùljkuša* i *Šàruša* (mikrotoponimi), *Baldtuša* (:Balotan), *Bjelànuša* (:Bjelànović), *Gnjiduša* (:Gnjidić), *Kutlòvuša* (:Kutlović), *Ležàjuša* (:Ležaić), *Mànduša, Segràjuša* (:Segrājic) i *Šàruša* (mikrotoponimi).

2.2.2. TVORBENI TIP O + OVCI → Pr

Središnja tvorba: *Brèjinòvci, Dàdeškòvci, Jòkanòvci, Ljèlja-nòvci, Mårkinòvci, Mićanòvci, Piližanòvci, Ràjičòvci, Simeunòvci* i *Vàskòvci*.

Model O/+sf/ + OVCI: *Bácinòvci* (:Báco)³ i *Špìkinòvci* (:Špìka).

2.2.3. TVORBENI TIP O + ANAC → Po

Središnja tvorba: *Benkovčànac, Biškupijànac, Bjelinjànac, Braškovčànac, Brgučànac, Bruščànac* (:Brùškā), *Bukovčànac* (:Bùkovicā), *Buličànac, Cetinjànac, Dobropoljčànac, Đevrščànac* (:Đevrske), *Golubičànac, Goričànac, Ičevljànac, Ivoševčànac* (:Ivòševci), *Jaseničànac, Karinjànac, Korlačànac* (:Kòrlat), *Kosovljànac* (:Kòsovo), *Kožlovčànac* (:Kòžlovac), *Krupljànac* (:Krùpa), *Kruševljànac, Laškovčànac* (:Laškovicā), *Liščičànac* (:Lìsičić), *Ljupčànac* (:Ljùbač), *Markovčànac, Međvičànac, Modrinjànac* (:Mòdrino Sèlo), *Muškovčànac, Nadvočànac, Nuničànac, Očestovljànac, Orličànac, Ostrovčànac, Otovčànac, Parčičànac, Plastovljànac, Polačànac, Popovičànac, Potkršànac, Prkljànac, Radučičànac, Raljevčànac* (:Ràljevāc), *Ribničànac, Rodaljčànac* (:Ròdaljice, Ròdālje), *Rupljànac* (:Rùpe), *Stankovčànac, Strmičànac, Šopočànac, Topoljànac, Uzđoljànac, Varvočànac, Vrbničànac* (:Vřbnik), *Vrpoljànac, Vukšičànac, Zatonjànac, Zečevljànac* (:Zèčevo), *Zelengrađànac* i *Žagrovčànac* (:Žagrovicā).⁴

Model O/-sf/ + ANAC: *Braškovljànac* (:Bràtiškòvci), *Biovičànac* (:Bìovičino Sèlo), *Ivoševljànac* (:Ivòševci) i *Laškovljànac* (:Laškovicā).

Obrazac O/npl/ + ANAC: Uzdráganac (:Üzdrag).

2.2.4. TVORBENI TIP O + ANKA → Po

Središnja tvorba: Bánjevčanka (:Bánjēvci), Bénkouvčanka, Bìlovláčanka (:Bìlā Vlāka), Biškùpijānka, Bjèlinjānka, Bráškovčanka, Břgudānka, Bribīrānka, Brúššānka, Búkouvčanka, Bukovičānka, Bùličānka, Cètinjānka, Crljeničānka (:CrljèIk), Čùčevljānka, Dobropoljčānka, Dónjānka (:Dônjē Sèlo), Đevrščānka, Erveničānka, Golùbichānka, Gòričānka, Gòšičānka, Íčevljānka, Ivòševčanka, Jaseničānka, Karinjānka, Kàšteljānka (:Kàštel ŽegārsKI), Kìjevljānka, Kní-njānka, Kolàššānka (:Kolàšac), Komazéčānka, Kòrlačānka, Kòsovjljānka, Kòžlovčānka, Krnjèuvljānka, Krúpljānka, Krùševljānka, Kùljānka, Làškovčānka, Lèpurānka, Lìššičānka, Ljùpčānka (:Ljùbač), Mārkovčānka, Mèdvičānka, Mòdrinjānka, Muškovčānka, Nàdvočānka, Nùničānka, Obróvčānka, Ócestovljānka, Órličānka, Óstrovčānka, Ótonjānka, Ótovčānka, Páršičānka, Perušičānka, Pòdlužānka (:Pòdlug), Pòlāčanka, Plàstovljānka, Pòpovičānka, Prévješānka, Prístežānka, Přkljānka, Próvičānka, Radùšičānka, Ràljevčānka, Raštèvičānka, Rìbničānka, Ròdaljčānka, Rùdeljānka, Rùpljānka, Smìlšičānka, Stānkovčānka, Str-mičānka, Šòpočānka, Úzdoljānka, Varvočānka, Vèltmljānka, Vřbničānka, Vřpoljānka, Vùkšičānka, Zátonjānka, Závočānka, Zèčevljānka, Zèlengradānka, Žāgrovčānka i Žegārānka.⁵

Model O/-sf/ + ANKA: Bìovičānka (:Bìovičino Sèlo), Bráškovljānka (:Bràtiškòvci) i Ivòševljānka (:Ivòšēvci).⁶

2.2.5. TVORBENI TIP O + (K)UŠA → Po

Središnja tvorba: Biljānkuša, Bribīrkuša, Čučèvkuša, Goričkuša (:Gòrice), Kìstānjkuša, Lišānkuša, Lepùrkuša, Nìmčuša (:Nìmci), Orličkuša, Pađenkuša, Plastòvkuša, Ramljānkuša, Riđānkuša, Srdèljkuša, Vačānkuša i Zrmānjkuša.⁷

Model O/-sf/ + (K)UŠA: Braškòvuša (:Bràtiškòvci) i Piramatùša (:Piramatòvci).⁸

Model O/+sf/ + (K)UŠA: Kuljānkuša (:Kùla Àtlagić), Plavānjkuša (:Plāvno, Plavānjac), Prkljānuša (:Přklje, Prkljānac) i Rupljānkuša (:Rùpe, Rupljānac).⁹

Obrazac O/pl/ + (K)UŠA: Lišānjkuša (:Lišane Óstrovačkē), Ótonjkuša (:Óton), Promìnjkuša (:Pròmìna), Rudèljkuša (:Rùdele) i Zèljkuša (:Zèlići).

2.2.6. TVORBENI TIP O + (K)UŠA → Ko

Središnja tvorba: *Ānduša* (:Ānda), *Mānduša* (:Mānda), *Rānkuša* (:Rānka), *Stānuša* (:Stāna), *Vājkuša* (:Vāja, Vājka) i *Vèruša* (:Vèra).¹⁰

2.2.7. TVORBENI TIP O + (K)UŠA → Im

Središnja tvorba: *Bakljàjuša*, *Cvřkljuše*, *Kātuše* i *Vidàkuše* (dijelovi naselja),¹¹ *Govòruša* i *Kātuša* (prezimana).¹²

2.2.8. TVORBENI TIP O + OVCI/EVCI → Im

Središnja tvorba: *Brātiškōvci*, *Ivòšēvci*, *Mušškōvci*, *Lādēvci*, *Pirāmatōvci*, *Radòšīnōvci* i *Stānkōvci*.¹³

III. Jezični i nejezični elementi u modelima tvorbe

3.1. Ovako prikazani modeli tvorbe malo bi što vrijedili kad ne bi kao konstrukt otkrivali dublje zakonitosti, prvo, u formiranju onomastičkog znaka i, drugo, u funkcioniranju znaka u onomastičkoj komunikaciji. Zato što model određuju svi značajniji elementi i forme i značenja, moguće je u izvedeničkim strukturama iz odnosa osnove i sufiksa, odnosa značenja dijelova strukture i značenja strukture u cjelini otkriti ne samo jezične i nejezične realnosti zbog kojih onomastik postoji onako kako postoji već i međusoban odnos među tim realnostima, ako je odnos značajnije izražen.

3.2. Tako su vrlo brojne izvedenice tipa *Biškupijānac*, *Karijānac*, *Kosovljānac*, *Rodaljčānac*, *Šopočānac* itd. posljedica potrebe da se muški etnici kombinacijom i nespecijaliziranih tvorbenih signala javljaju u opozicijama *jednina/množina*, *muški/ženski*, *opći leksem/specijalni leksem*, *starije izvođenje/noviye izvođenje* itd. kao značenjski diskretne jedinice. Kako se sekvencija *-in* iz *-anin* ne ostvaruje ni u jednom paru opozicija na simetričan način (zbog čega dolazi do djelomične desufiksacije kakva je npr. u etnika *Đakovčan* od *Đakovo*, *Ličan* od *Lika*, *Mdravčan* od *Mdravice*, *Oravčan* od *Oravica*, *Oravica*, *Osječan* od *Osijek* itd. na širokom

dijalektalnom području našeg jezika), to se u zamjenu za *-in* javlja *-ac* kao tvorbeni jedinica s velikim rasponom značenja, među kojima je i etnonimsko, i s vrlo izrazitim fonomorfološkim karakteristikama.

Širenje muških etnika tipa O + ANAC potpomognuto je vrlo rasprostranjenom tvorbom ženskih etnika tipa O + ANKA, ali je toliko snažan i obrnut utjecaj da iz jezične komunikacije ekspanzijom etnonima kakvi su npr. *Bjēlinjānka*, *Cētinjānka*, *Kījevljānka*, *Knīnjānka*, *Mārkovčānka*, *Obróvčānka*, *Žāgrovčānka* itd. sve više nestaje čak i tvorbi tipa *Rōdāljskinja*, *Zātōnkinja*, *Žegārkinja* itd. i tipa *Bribīrkuša*, *Kistānjkuša*, *Lišanjkuša*, *Vačānkuša* itd. Sporadično javljanje etnika *Bilovlāčka* (: *Bílā Vlāka*), *Pārčička* (uz *Pārčičānka* od *Pārčiči*), *Pōpovička* (: *Pōpoviči*), *Obróvačka* (pored češćeg *Obróvčānka*), dakle etnika na *-ka* u poziciji iz koje je sufiks *-anka* sasvim potisnuo konkurentne tvorbene jedinice, otvara vrlo interesantno pitanje: nisu li ove forme upravo poimeničeni pridjevi iz sintagma kakva je npr. *pārčičkā žena* (jer dobar dio starijih usprkos artikulacijskim teškoćama izgovara ove etnike kao *Pārčičska*, *Pōpovička*), nije li se u ovim etnonimskim izvedenicama, u rubno smještenim novoštokavskim govorima, okamenilo, makar i u malom broju primjera, arhaično izvođenje leksema "žena" iz leksema "mjesto" odakle je porijeklom, nije li iz susjednih govora došao poticaj da i sjevernodalmatinski štokavci identificiraju žene iz nekog mjesta po čakavskom modelu tvorbe ili se, pak, što mi se čini najvjerojatnijim, radi o ostacima čakavskog supstrata, jer se ti ostaci (ako su ostaci) javljaju u leksiku koji se znade vrlo tvrdokorno opirati tuđem elementu i agresivnim inovacijskim procesima.

Tvorbe tipa *Benkovčānac*, *Karinjānac*, *Zatonjānac* itd. nastale na slabostima tvorbene jedinice *-anin* i potpomognute tvorbenim strukturama O + ANKA nisu, dakle, najezda s jugoistoka, kojoj su, kako to ponetko misli,¹⁴ uzroci širenja nejezične prirode, nego im čestotu javljanja treba dovesti u vezu s najživljim procesima u samoj jezgri novoštokavskih tvorbi i treba im s normativnog stajališta drugačije prilaziti. Barem tako kazuje analiza tvorbe po tvorbenim modelima onomastičkog leksika zagorskog pojasa sjeverne Dalmacije.

3.3. Obiteljski nadimci na *-ovci* kakvi su npr. *Bácinōvci*, *Dádeškōvci*, *Jđkanōvci*, *Ljèljanōvci*, *Márkinōvci*, *Miđanōvci* itd. koji se kao predstavnici mnogo većeg broja leksema ovakve strukture danas javljaju u komunikaciji sjeverne Dalmacije nisu davno nastali, sudeći po tome što se u osnovnom dijelu nalaze vrlo obični antroponimi i što je na ponekog od ljudi takva imena ili nadimka još živ spomen u sjećanjima starijih.

U ovim postavama, gdje *-ci* znači "skupina ljudi", gdje *-ov* ispred te sekvencije znači "pripadanje", a osnova identificira čovjeka takvog i takvog imena (nadimka), kako je to već i Lubas objasnio,¹⁵ nazire se rezultat značenja značenjskih dijelova, tj. "ljudi koji pripadaju čovjeku takvog i takvog imena ili nadimka". Ovo jezično tumačenje stoji u korelaciji s istinom da su sve donedavno postojale u sjevernodalmatinskom zaleđu zadruge patrijarhalnog, i to patrijarhalnog dinarskog, tipa, s vrlo brojnim članovima, apsolutno potčinjenima starješini, pa se posigurno može reći da su porodični nadimci modela O/ime, nadimak/ + OVCI/EVCI tako vjerno predočili nejezičnu stvarnost da je tragom ovih struktura moguće, sada barem preko slutnja, dolaziti do dubokih istina i o toponimima kakvi su npr. *Brátiškōvci*, *Ivdšēvci*, *Ládēvci*, *Mušškōvci*, *Pirámatōvci*, *Raddšinovci* itd. i o vremenima koja su od ovog našega vrlo udaljena.

Kako su ovi toponimi gusto posijani samo u pojasu nadomak velikim pašnjacima i kako su njihovi nekadašnji značenjski sadržaji zamjenom primarnog designata "ljudi" sekundarnim "lokalitet" sasvim izgubljeni slijedom toponomastičke upotrebe, treba povjerovati tvrdnji¹⁶ da se u toponima na *-ovci/-evci* kriju nazivi nekadašnjih vlaških zadruga.¹⁷ Ovih desetak primjera, međutim, ne bi bila posigurna osnova za uopćavanje da na ovom terenu nisu brojni i toponimi na *-ani/-ane* (*Biljšane*, *Biljane*, *Cívljane*, *Kòbljāni*, *Lišane*, *Ramljane*, *Ráštani*, *Riđane*, *Váčāni*, *Zapužane* itd.),¹⁸ na *-ići* (*Būlići*, *Golūbići*, *Párčići*, *Pōpovići* itd.),¹⁹ na *-ci* (*Dobrōpoljci*, *Pōdūmci* itd.) kojima u osnovi motivacije nije, kao što nije ni u osnovi motivacije mjesta na *-ovci/-evci*, lokalitet, već ljudi neke skupine²⁰ (zbog čega u daleko najvećeg broja od njih još preteže množinska forma²¹), pa s velikom pouzdanošću možemo tvrditi da je specifična organizacija jezičnih sredstava u dobrom dijelu toponimije i ovog terena i tolikih terena u planinskom lancu između mora i unutrašnjosti posljedica specifične organizacije ljudskih zajednica i specifičnog načina njihova privređivanja.²²

U kojoj su fazi svog kretanja od jugoistoka stočarski nomadi ostavili ovako daleko na zapadu svoj trag nekom naseobinom iz koje se razvio ovaj ili onaj današnji lokalitet sa stilizacijom jezičnih sredstava u znaku kakva je nekad bila,²³ teško je reći, ali i podatak da su prvi naseljenici iz Pozrmanja bili u krajevima sa sjeverne strane Kapele oni koji su se doselili 1538. iz Muškovaca ("de Muškovci")²⁴ pokazuje da se toponimija ovakvih modela tvorbe formirala u sjevernoj Dalmaciji i prije turskog osvajanja Bribira, Knina, Obrovca i Skradina, a to znači i prije dolaska u većoj masi novoštokavaca iz udaljenijih zona Balkana u prostor ovako omeđen.²⁵ Tursko osvajanje, rekao bih, nije jedino razmicalo granice naših govora i dijalekata, barem nije jedino razmicalo te granice pravcima kretanja življa kojem je stočarstvo bilo glavni oblik privređivanja i pokret najjači impuls u njihovu biološkom ritmu.

To se, doduše, ne da sve vidjeti u jezičnim postavama izvedenih onomastika sjeverne Dalmacije ni kad se te postavbe razdvoje na dijelove izraza i dijelove značenja, kako je to ovdje i urađeno, ali poniranje u dublje zakonitosti odnosa između osnove i sufiksa izvedeničke strukture na oba plana kao svojevrsnog modela opisa jezičnih znakova, otkrilo je da jezične istine nisu samo jezične i da one mogu biti i jezično uvjerljive samo onda ako unutar jednog šireg sistema korespondiraju s istinama npr. povijesnog, etnološkog, antropološkog i geografskog karaktera. Podudarnost jezičnog i nejezičnog u analizi modela tvorbe onomastičkog leksika jednog dijela Dalmacije kazuje, među ostalim, da se u tvorbenim strukturama sjevernodalmatinskog zaleđa vrši zamjena pojedinih elemenata elementima značajnije integriranim u sistem opozicija *jednina/množina, muški/ženski, stariji/noviji, opći/posebni* itd., da su pojedini oblici nenovoštokavskih modela tvorbe ili ostaci čakavskog supstrata ili rezultat utjecaja susjednih čakavskih govora i da veliki politički preokret nastao s prodorom Turaka nije na ovom tlu onoliko velik preokret u jezičnoj stilizaciji toponima koliko se dosad mislilo da jest.

BILJEŠKE

¹ Nešto više o modelima tvorbe kazao sam na drugom mjestu, v. *Imena stanovnika mjesta Bukovice, Čakavski sabor, Split 1978*, str. 45, 46.

² Neke mikrotoponime ovakvog izvođenja (koji označavaju šumu, zemljište, oranicu, rasadnik, livadu, kraj itd.) v. u *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, izdanje JAZU, Zagreb 1882 - 1976, s.v. *Novakuša, Njegovanuša, Potrkuše, Prženuša, Rudeluša, Rupkuša, Rutaljuša, Sarajkuša, Skupiduša, Smojveruša, Smrdluša, Sokoluša, Stoparuša, Stuparuša, Sudaruša, Sužakuša, Šaričuša, Šebaljuša, Tabakuša, Tarbukuša, Tikvičuša, Trivunuša, Trubaljuša, Uzelčuša* itd.

³ Češće je u upotrebi oblik *Báćini*, ali kako se radi o pridjevu, pridjevska se forma analogijom prema drugim obiteljskim nadimcima poimeničuje sufiksom *-ovci*. (Oblike sam čuo od svoje majke Stane koja po očevoj lozi Ležaića i sama pripada *Báćinima* odnosno *Báćinövcima*.)

⁴ Češći etnici na *-anac* drniške općine: *Baljđanac* (:Bäljci), *Biođđnac* (:Biočić), *Bogađđnac* (:Bögatić), *Čitluđđnac* (:Čitluk), *Drinovđđnac* (:Drinövc), *Glaviđđnac* (:Kadina Glävica), *Građđnac* (:Gradac), *Kažinjđđnac* (:Käöčine), *Kaliđđnac* (:Nös-Kälík), *Karliđđnac* (:Kärlić, Käralići), *Kljađđnac* (:Kljáci), *Kljuđđnac* (:Kljúć), *Kriđđnac* (:Kričke), *Ljubotiđđnac* (:Ljubötić), *Miljevđđnac* (:Miljevci), *Miođđnac* (:Miočić), *Moseđđnac* (:Mösēc), *Mratovljđđnac* (:Mrätovo), *Parađđnac* (:Pärčić), *Podumđđnac* (:Pödümci), *Pokrovniđđnac* (:Pokrovnik), *Radoniđđnac* (:Rädonić), *Razvodđnac* (:Rävöde), *Ružiđđnac* (:Rüžić), *Sedromđđnac* (:Sedromić), *Siverđđnac* (:Siverić), *Suknovđđnac* (:Suknövc), *Širtovđđnac* (:Širitövc), *Trbounjđđnac* (:Trböunje), *Unešičđđnac* (:Ünešić), *Žitniđđnac* (:Žitnić) itd.

Ovom tipu tvorbe pripada i etnik *Badnjušđđnac* (:Bädanj). Treba pretpostaviti da je oblik nastao ili analogijom prema etniku *Tepljušanin*, *Tepljušđđnac* (:Tèpljuh, Tèpljuv) ili prema starijoj formi toponima **Badnjuh*, za koju nisam našao potvrde.

⁵ Češći etnici na *-anka* drniške općine: *Badnjušđđanka* (:Bädanj), *Biođđanka* (:Biočić), *Bogađđanka* (:Bögatić), *Čitluđđanka*, *Drnišđđanka*, *Glaviđđanka*, *Gradžđanka*, *Kažinjđđanka*, *Kaliđđanka* (:Nös-Kälík), *Karliđđanka*, *Kljuđđanka*, *Kriđđanka*, *Lišnjđđanka* (:Lišnjäk), *Ljubotiđđanka*, *Matasđđanka* (:Matase, dakle model O/npl/ + ANKA), *Miljevđđanka*, *Miođđanka*, *Moseđđanka*, *Mratovljđđanka*, *Ostrogadžđanka* (:Ostrogäšica), *Ötavđđanka* (:Ötavice), *Parađđanka*, *Pödumđđanka*, *Pokrovniđđanka*, *Radonđđanka*, *Rävöđđanka*, *Ružiđđanka*, *Sedromđđanka*, *Širtovđđanka*, *Tepljušđđanka*, *Ünešičđđanka*, *Žitniđđanka* itd.

⁶ Takvog je modela tvorbe i etnik *Velušđđanka* (:Vèlušić, Drniš).

⁷ Češći etnici na *-(k)uša* drniškog područja: *Bäljkuša* (:Bäljci, Bäljak), *Brištankuša* (:Brištane), *Glavičkuša*, *Kanjankuša* (:Känjäne), *Karličuša*, *Kljačkuša* (:Kljáci), *Ključkuša*, *Lukaruša* (:Lükär), *Mosečkuša*, *Kalikuša* (:Nös-Kälík), *Püljankuša* (:Püljäne) itd.

⁸ Takvog je modela tvorbe i etnik *Sedròmkuša* (:Sèdromić, Drniš).

⁹ Nastavkom *-kuša* etnici su izvedeni od osnova koje nalazimo u muških etnika *Kùljanin*, *Plavánjac*, *Prkljánac* i *Rupljánac*, pa model može biti predložen i formulom O/m.e./ + ANKA.

¹⁰ Kako konotacija sufiksom *-uša* nije ni izrazito pejorativne ni izrazito ameliorativne vrijednosti, hipokoristično se značenje češće izražava još i sufiksom *-ka*, pa u primjeru *Jànjuška*, *Màruška* i *Nènuška* imamo složeni sufiks *-uška*.

¹¹ Evo iz Rječnika JAZU, o.c., i nekoliko primjera naselja (dijelova naselja) izvedenih sufiksom *-uša*, vidi s.v.: *Blatuša*, *Dobruša*, *Goruša*, *Gostuša*, *Ivakuša*, *Jarguša*, *Jurkuša*, *Kalakuša*, *Kamenjuša*, *Kozaruša*, *Krnjeuša*, *Obaduše*, *Osmanuša*, *Pejakuša*, *Perkuša*, *Pjevčuška*, *Potrkuša*, *Prženuša*, *Smrduša*, *Solotuša*, *Trebeuša* itd.

¹² Nesumnjivo je da *Govòruša* i kao prezime još zadržava u nekim kontekstima značenjsku vrijednost nekadašnjeg nadimka.

¹³ Zato što je u ovih onomastika sadržaj sasvim reduciran, možemo ih po stupnju djeljivosti svrstati u skupinu izvedenih riječi s vrlo niskom tvorbenom prozirnošću. Povjerujemo li u Skokovu tvrdnju (v. P. Skok, *Etimologijski rječnik*, Zagreb 1971-1974, s.v. *vàs*) "da novo stanovništvo koje se za turskih ratova seli na zapad nije poznavalo riječ *vas*" pa da naziv Banja Vas mijenja u Banjevac (danas *Bánjēvci*), treba i da posumnjamo: nije li u ovoj skupini i poneki primjer koji joj pripada tek sekundarno, tj. koji je nastao analoškim podešavanjem drugačijeg izraza rasprostranjenim izrazima na *-ovci/-evci*, kao što je na drniškom području toponim Drinovljane postao *Drínōvci* pod utjecajem toponima *Miljēvci*, *Sùknōvci* i *Širītōvci*.

¹⁴ Josip Smoldaka, *Imena mesta i meštana na tlu Jugoslavije*, Split 1946, str. 132.

¹⁵ Vladislav Lubas, *Patronimski geografski nazivi sa formantom -ci, -ovci/-evci, -inci u srpskohrvatskom jeziku*, Anali Filološkog fakulteta, knj. VIII, Beograd 1968, str. 126.

¹⁶ Tvrdnja je uvelike osnovana na podacima koje o Vlasima daje Stojan Novaković. Evo i nekih vlaških zadruga prema njegovu djelu *Selo* (izd. Srpske književne zadruge, Beograd 1965, broj u zagradi označava stranicu): Bobojevci (39), Dragoljevce (44), Golovci (50), Golubovce (44), Kostadinovci (50), Lepčinovci (42), Pilatovce (40), Proilovci (165), Radivojevci (45), Ratiševci (42), Šiljegovci (45), Šišatovci (165), Tudoričevci (42), Ursulovci (165), Vojkovci (45), Vojšilci (165) i Zaskovci (33).

¹⁷ Rudi Kolarič, *Imena na -ci, -ovci v Vojvodini*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, II, Novi Sad 1959, str. 139, 140.

¹⁸ Na području Drniša su: *Brištane*, *Kánjane*, *Plánjane* i *Pùljāne*.

¹⁹ Evo i svih ostalih: *Bukòvić*, *Kàšić*, *Lìsičić*, *Perùšić*, *Raš-tèvić*, *Smìlčić*, *Vùkšić* (Benkovac), *Kovàšić*, *Nùnić*, *Orlić*, *Radùšić*,

Žagrović (Knin), Biočić, Bogačić, Karačić/i, Ljubčić, Miočić, Mirlović-Polje, Pardić, Radonić, Ružić, Sedromić, Siverić, Umljanović, Unešić, Velušić i Žitnić (Drniš).

²⁰ Vidi se to i prema imenima u Novakovićevu *Selu*, o.c., od kojih su mnoga izričito spomenuta kao imena vlaških zadruga iz XIV i XV stoljeća: Babijane (141), Banjani (39), Beležani (94), Blatčani (40), Bobijani (96), Brčani (141), Bunjane (96), Crvenobrežani (94), Dobrodoljane (95), Globočani (110), Gorane (141), Grmljani (97), Homorani (59), Karakačani (31), Komarani (59), Komorjani (96), Koričani (61), Kostrčane (40), Krastavljane (96), Kunarjane (119), Lučane (94), Lužane (96), Mogiljani (110), Pagarušani (42), Potočani (119), Pranjani (146), Prapračani (140), Senjani (117), Sošane (141), Sremljani (93), Sušičane (42), Svetovračane (50), Šipčane (96), Topličani (97), Tumičani (49), Uločani (141), Vardištane (142), Bohorići (140), Brodlići (142), Čabić (141), Dragobradići (40), Istanjići (140), Krisojevići (40), Kujavići (41), Kutlovići (163), Ladović (40), Ljubolići (140), Mirilovići (40), Popovići (102), Rzinići (42) itd.

²¹ *Zbornik Konstantina Jirečeka*, izd. SANU, Beograd 1959, str. 196.

²² Mislim da će među ostalim argumentima i razmještaj oko 800 toponima (iz *Imenika mesta Jugoslavije*, Beograd 1973) s jasnijom motivacijom, dakle rastavljivih na -ani/-ane, odnosno -ovci/-evci i ono što se nalazi kao cjelina ispred tih sufiksa, moći dokazati ovu tvrdnju. To se barem dade na slutiti iz prvog uvida na razmještaj toponima na -ani/-ane. Na teritoriju Kosova i Metohije, jugozapadne i centralne Srbije, istočne Hercegovine, Crne Gore, jugoistočne i zapadne Bosne, Dalmacije, Like, Banije i Korduna nalazi se oko 350 od 450 naziva mjesta ove forme. Dodamo li da ovakvu sliku razmještaja treba očekivati i od naziva na -ovci/-evci, pogotovo od toponima na -ić/-iči, onda statistički podatak postaje vrlo upotrebljiv u dokazivanju valjanosti jedne pretpostavke. A sva su tri tipa podjednake starosti (tragovi sežu do XIII stoljeća, v. P. Skok, *Prilozi k ispitivanju srpsko-hrvatskih imena mjesta*, Rađ JAZU, knj. 224, Zagreb 1921, str. 162/163) i sva tri tipa nastaju u istom povijesnom, etnografskom i društveno-ekonomskom kontekstu. Karakteristična je u tom smislu i tvrdnja da su toponimi na -ić rijetki na otocima jer "otočka naselja nisu familijiskoga tipa" i jer se "nisu razvila iz nekadašnjih zadruga kao na kopnu" (P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, knj. I, Zagreb 1950, str. 256-257).

²³ "Iz tog se vidi da su već u prvoj polovini XV veka katuni počeli iščezavati i da se mesto njih počinju pominjati sela...", "Kad bismo imali bolje topografske rečnike ili karte sviju naših zemalja, mogli bismo još potpunije potvrditi ovaj preobražaj starih Vlaha u obične seljake i starih katuna u obična sela", Stojan Novaković, o.c., str. 45 i 59.

²⁴ Stjepan Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 41, Zagreb 1962, str. 151/152.

²⁵ Vlaha je u ovom prostoru bilo znatno prije XVI stoljeća. Vidi o tome: K. Jireček, *Istorija Srba*, Beograd 1952, str. 86; Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb 1975, str.

249; Grga Novak, *Morlaci (Vlasi) gledani s mletačke strane*, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 45, Zagreb 1971, str. 581 i 596.